

คุณภาพชีวิตและสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบ:

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 1

QUALITATIVE ANALYSIS OF QUALITY OF LIFE AND WORKING CONDITIONS OF LABOR IN THE INFORMAL ECONOMIC SECTOR

ธนวัฒน์ รื่นวงค์

สาขาวิชาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตและสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แรงงานนอกระบบจำนวน 17 ราย โดยใช้พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานนอกระบบหลากหลายในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง พบว่าแรงงานนอกระบบเหล่านี้มีสภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสมนักเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานในระบบ ได้แก่ มีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานกว่า และมีการทำงานตลอดทั้งสัปดาห์โดยไม่มีวันหยุด อันเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน และเมื่อแรงงานเหล่านี้ประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยจากการทำงานจะใช้วิธีรักษาตนเองโดยการซื้อยามารับประทาน อีกทั้งประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสม เช่น ได้รับมลพิษทางอากาศและคาร์บอนไดออกไซด์ ด้วยเหตุที่แรงงานนอกระบบไม่ได้เป็นผู้ประกันตน จึงไม่อาจทำการรักษาหรือตรวจสุขภาพร่างกายเช่นเดียวกับแรงงานที่มีประกันสังคมหรือแรงงานในระบบได้ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานนอกระบบต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลค่อนข้างมาก ดังนั้นจากนโยบายภาครัฐที่ให้ความสำคัญในการผลักดันแรงงานนอกระบบได้รับความคุ้มครองจากระบบการประกันสังคม จึงนับว่าเป็นการดียิ่งต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของแรงงานนอกระบบให้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: แรงงานนอกระบบ, สภาพการทำงาน, คุณภาพชีวิต

Abstract

This qualitative study aimed to investigate the quality of life related to working conditions of Thai laborers in the informal economic sector. The data collection was carried out through in-depth interviews of 17 selected laborers working in Bangkok and its surroundings areas. The findings showed that the laborers in the informal economic sector generally worked under inappropriate working conditions compared to their counterparts in the formal economic sectors. These included working long hours, and without any days off during the week, which usually led to higher risks of accidents. When sick, the laborers bought medicine from the drugstore for self treatment. In addition, the laborers usually worked under unsafe conditions such as the exposure to air pollution and chemicals. Due to the fact that these laborers were not covered by any health insurance programs and were not self insured, they had to pay the high cost out of their own pockets when

they were sick. Therefore, it was highly recommended that the Government should find ways to support the laborers who work in the informal economic sectors, and integrate them into the social security system as a means to improve their quality of life.

KeyWords: Informal labour, Working condition, Quality of life

บทนำ

การที่ประเทศไทยได้มีนโยบายลดอัตราเพิ่มประชากร และการวางแผนครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งในอดีต รวมถึงผลการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากประชากรวัยเด็กที่มีแนวโน้มลดลง ทำให้ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนคงที่และมีแนวโน้มลดลงในอนาคต โดยที่ประชากรวัยแรงงานในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งพัฒนาคุณภาพแรงงาน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะลดจำนวนลงในอนาคตให้มีทักษะความรู้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานให้ดีขึ้น [1] อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจโลกที่ผ่านมา ส่งผลกระทบอย่างมากต่อโครงสร้างการผลิต เพราะได้มีการจ้างงานแรงงานนอกระบบในจำนวนที่มากกว่าแรงงานในระบบ และมีแนวโน้มว่าการจ้างงานนอกระบบจะมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอนาคต

โครงการสำรวจแรงงานนอกระบบ ปี 2551 ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าแรงงานนอกระบบมีจำนวนมากถึง 24.1 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 63.7 ของกำลังแรงงานรวมทั้งประเทศดังนั้นจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแรงงานนอกระบบเหล่านี้เริ่มมีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้นต่อการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.7) ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาระดับประถมศึกษา [2] ส่งผลให้แรงงานนอกระบบได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนจากการทำงานค่อนข้างน้อย ประกอบกับการมีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน ทำให้ภาวะสุขภาพของแรงงานนอกระบบเหล่านี้มีความเสี่ยง ซึ่งจากการศึกษาของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน พบว่าแรงงาน

ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีสัดส่วนของลูกจ้างที่มีชั่วโมงการทำงานเกินกว่ากฎหมายกำหนดมากที่สุด รองลงมาคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ [3] สอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยทรัพยากรมนุษย์ที่พบว่า แรงงานที่ขับขี้อเตอร์ไชค์รับจ้างในเขตกรุงเทพมหานครมีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานและส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพโดยการเป็นโรคต่อกระดูกมากที่สุด [4] นอกจากนี้ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) รายงานว่า แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่นอกจากจะได้รับค่าจ้างต่ำ และไม่มีความมั่นคงหรือหลักประกันในการทำงานแล้ว ยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบการหรือผู้ว่าจ้าง และขาดการเหลียวแลจากภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือด้านสวัสดิการ [5] ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาว่าแรงงานนอกระบบในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีสภาพการทำงานและคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร โดยเฉพาะเขตพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานนอกระบบหลากหลายและค่อนข้างมีลักษณะการจ้างงานที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ ของประเทศไทย [6]

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาเรื่องสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบในประเทศไทยที่ใช้ข้อมูล ในการวิเคราะห์จากโครงการสำรวจแรงงานนอกระบบ ปี 2551 ผลการศึกษาค้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบที่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐทั้งสภาพการทำงานและสวัสดิการต่างๆ โดยมีรายละเอียดของการศึกษาดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบ อันได้แก่ จำนวนชั่วโมงการทำงาน ความปลอดภัยในการทำงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน การเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน การรับรู้เกี่ยวกับสภาพการทำงาน สวัสดิการและการได้รับความช่วยเหลือต่างๆ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและปรับปรุงสภาพการทำงานให้มีความเหมาะสมตามสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มตัวอย่างสำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแบบเจาะจง (Purposive sample) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์การแบ่งลักษณะการทำงานเลือกตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกแรงงานนอกระบบจำนวน 17 ราย ประกอบด้วยกลุ่มแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรม 5 ราย แรงงานนอกระบบภาคการผลิต 4 ราย แรงงานนอกระบบภาคบริการ 4 ราย และแรงงานนอกระบบที่มีลักษณะการทำงานที่หลากหลายอีกกลุ่มหนึ่ง คือแรงงานรับเหมาช่วงอีก 4 ราย โดยแรงงานทั้งหมดนี้เป็นผู้ที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานนอกระบบหลากหลาย รวมทั้งเพื่อความสะดวกในการเดินทางเพื่อเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีการกำหนดแนวคำถามไว้ล่วงหน้า ซึ่งการเก็บข้อมูลจะกระทำไปพร้อมๆ กับการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม 2552 เป็นระยะเวลา 1 เดือน

กรอบแนวคิดของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของ Gilmer [7], Delamotte and Takezawa [8] ได้กล่าวว่า สภาพการทำงาน คือสภาพที่มีความปลอดภัย

ในการทำงานมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีเสียงรบกวนมีแสงสว่างพอเหมาะ และจำนวนชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสม ซึ่งแนวคิดนี้มีการประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลโดยอาศัยตัวชี้วัด 2 ด้าน คือ 1) ตัวชี้วัดเชิงจิตวิสัย (subjective indicators) เป็นการประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลโดยใช้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น รายได้ การศึกษา อาชีพ เขตที่อยู่อาศัย โดยบุคคล ที่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ดีย่อมส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และ 2) ตัวชี้วัดเชิงวัตถุวิสัย (objective indicators) เป็นการประเมินคุณภาพชีวิตโดยใช้แบบวัดทางด้านจิตวิทยาเพื่อประเมินความรู้สึกและเจตคติที่มีต่อประสบการณ์ชีวิต เช่น ความพึงพอใจในชีวิต การรับรู้หรือ ความรู้สึกอารมณ์และจิตใจที่มีต่อสภาพความเป็นอยู่ รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต [4] สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการสร้างแนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสภาพการทำงานของแรงงานนอกระบบในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. ลักษณะทางประชากรสังคมและเศรษฐกิจ
2. ลักษณะการทำงานและอาชีพ
3. สภาพการทำงานได้แก่จำนวนชั่วโมงการทำงาน ความปลอดภัยในการทำงาน สภาพแวดล้อมในการทำงานและการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน
4. การรับรู้เกี่ยวกับสภาพการทำงาน
5. สวัสดิการและการได้รับความช่วยเหลือ

6. ข้อเสนอแนะหรือความต้องการอื่นๆ
- ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกแรงงานนอกระบบจำนวนทั้งสิ้น 17 ราย ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์สรุปผล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ สามารถสรุปสาระสำคัญ ในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นแรงงานวัยกลางคนมีสถานภาพสมรสแล้ว และมีลักษณะการอยู่อาศัยเป็นครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยส่วนใหญ่เป็น

แรงงานย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ แต่มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนที่เป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล อาชีพเดิมครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ซึ่งแรงงานที่ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา และครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจโดยรวมไม่ค่อยดีนัก

ลักษณะการทำงานและอาชีพ

เมื่อทราบถึงลักษณะทั่วไปทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับลักษณะการทำงาน พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละประเภทอุตสาหกรรมมีลักษณะการทำงานที่แตกต่างกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมทำนามีลักษณะการทำงานเป็นครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวมีที่นาหรือที่ทำกินเป็นของตนเอง แต่บางครอบครัวต้องเช่าที่นาเพื่อทำกิน โดยการทำนานั้นสามารถทำได้ 2-3 ครั้งต่อปีขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำ แต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าสามารถทำนาได้เพียงปีละ 2 ครั้ง ส่วนครั้งที่ 3 มักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมทำให้ไม่สามารถทำนาได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้มีความต้องการที่จะทำนาให้ได้ถึง 3 ครั้งต่อปี ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการผลิตก่อสร้างมีการทำงานที่มีลักษณะและขั้นตอนที่ชัดเจน โดยแบ่งการทำงานตามประเภทงาน ได้แก่ งานปูน งานไม้ และงานเหล็ก เป็นต้น สถานที่ทำงานขึ้นอยู่กับสถานที่ก่อสร้าง ดังนั้นแรงงานเหล่านี้จะไม่มีสถานที่ทำงานที่แน่นอน แต่สถานที่ที่ทำงานจะปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคบริการและค้าขายแผงลอย ลักษณะการทำงานขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้าและบริการ ถ้าสินค้าเป็นประเภทอาหารจะมีอาหารหลากหลายชนิด และมีสถานที่ขายของในที่ร่มใกล้เคียงกับที่พัก ส่วนสินค้าประเภทเครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับ จะมีสินค้าหลากหลายชนิดเช่นเดียวกับสินค้าประเภทอาหาร แต่สถานที่ขายของจะปรับเปลี่ยนไปในแต่ละวัน (ตลาดนัด) และผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานเหมืองขุดเย็บผ้า ลักษณะการทำงานต่างกลุ่มแรงงานที่กล่าวมาข้างต้น โดยมีลักษณะการทำงานทั้งที่เป็นกรรวมกลุ่มและการทำคนเดียว (แต่ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่ม)

มีบ้านเป็นสถานที่ทำงาน โดยผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงรายละเอียดขั้นตอนการทำงานว่า มีผู้ว่าจ้างมาติดต่อที่สถานที่ทำงาน (บ้าน) แล้วจึงตกลงรูปแบบสินค้า จำนวนสินค้า และวิธีการรับส่งสินค้า เมื่อผู้ว่าจ้างกับแรงงานเหมืองขุดตกลงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้ว่าจ้างจะนำวัสดุที่ใช้ในการผลิตมาให้โดยแรงงานเหมืองขุดเหล่านี้จะเป็นผู้ปฏิบัติหรือผู้ผลิตเพียงอย่างเดียว และเมื่อแรงงานเหมืองขุดทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้วจะรับส่งสินค้าตามวันเวลาที่ตกลง

ผู้สัมภาษณ์ได้สอบถามเพิ่มเติมว่ามีความพอใจกับอาชีพ (ปัจจุบัน) ที่ทำอยู่นี้หรือไม่ ผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้งหมดตอบใกล้เคียงกันว่า พอใจกับอาชีพที่ทำอยู่ เพราะมีเหตุผลบางประการสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การศึกษา เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ทำให้ไม่สามารถเลือกอาชีพการทำงานได้มากนัก และที่สำคัญผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้ไม่มีความรู้ความสามารถมากพอที่จะประกอบอาชีพอื่นได้

2) อายุ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานเหล่านี้มีความรู้สึกว่ายายุของตนเองมากเกินไป ทำให้ไม่สามารถสมัครงานหรือหาอาชีพอื่นที่ดีกว่านี้ได้

3) งานหรืออาชีพที่ตนเองทำอยู่นี้มีความเป็นอิสระ สามารถเลือกเวลาทำงานได้ตามความต้องการ และที่สำคัญงานหรืออาชีพที่ตนเองทำอยู่ไม่มีใครบังคับ

จากคำถามที่ว่า คิดว่าจะประกอบอาชีพนี้ไปอีกนานสักเท่าไร ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักๆ 2 ประการที่อธิบายความคิดในการยึดประกอบอาชีพที่ทำอยู่ไปอีกนานเท่าไร ประการแรก เนื่องจากการให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตร ทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องอดทนทำงานไปจนกว่าบุตรทุกคนจะสำเร็จการศึกษา และหากบุตรของตนเองเรียนในระดับที่สูงขึ้นก็อาจจำเป็นต้องทำงานหนักมากขึ้นด้วยเช่นกันและประการที่สอง แรงงานนอกระบบเหล่านี้คิดว่าจะทำอาชีพนี้ไปจนกว่าสภาพร่างกายของตนเองจะไม่สามารถทำได้อย่างก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนแม้จะมีความต้องการประกอบอาชีพนี้ต่อไป แต่ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ เพราะสถานที่ที่ทำกินเป็นการเช่าพื้นที่ ทำให้การประกอบอาชีพของตนขึ้นอยู่กับผู้ให้เช่าพื้นที่ ซึ่งอาจทำให้ตนอาจไม่มีที่ทำงานหรือที่ทำกินในอนาคตได้

“คิดว่าจะทำอาชีพนี้ไปจนกว่าจะทำได้ไม่ไหวแล้ว”

(แรงงานภาคบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“คิดว่าจะทำไปเรื่อยๆ ทำไปจนกว่าลูกจะเรียนจบ” (แรงงาน مهاช่วงเย็นผ้า)

“คิดว่าจะทำอาชีพนี้ไปเรื่อยๆ แต่ติดปัญหาตรงที่ว่าเจ้าของที่เค้าจะรี้อแล้วสร้างใหม่ก็ต้องย้ายหาที่อยู่ใหม่ แต่ก็อาจจะไม่ได้ทำอาชีพนี้ต่อ เพราะต้องดูทำเลก่อนว่าจะขายของได้หรือเปล่า และกลับบ้านออกไปก็ไม่รู้จะไปทำอะไร” (แรงงานภาคบริการและขายค้า/แผงลอย)

“คิดว่าจะทำอาชีพนี้ไปเรื่อยๆ ทำจนกว่าเค้าจะไม่ให้เช่าบ้านนั้นแหละ” (แรงงานภาคเกษตรกรรม/ทำนา)

จำนวนชั่วโมงการทำงาน

ผลการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับเวลาการทำงาน โดยเริ่มตั้งแต่เวลาเริ่มทำงานเวลาพักเวลาเลิกงาน และวันหยุด (รวมถึงวันหยุดตามประเพณี) ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีเวลาทำงานที่เป็นอิสระไม่มีเวลาทำงานที่แน่นอน และสามารถหยุดทำงานหรือพักได้ตามความต้องการของตน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้จะมีเวลาทำงานที่เป็นอิสระและสามารถหยุดหรือพักได้ตามความต้องการของตน แต่ส่วนใหญ่แล้วแรงงานเหล่านี้มักจะใช้เวลาให้คุ้มค่ามากที่สุด โดยจะทำงานตลอดทั้งสัปดาห์โดยไม่เว้นวันหยุด ยกเว้นวันหยุดตามประเพณีที่มีวันหยุดต่อเนื่องหลายวันติดต่อกันได้แก่ วันประเพณีสงกรานต์ และวันขึ้นปีใหม่ เมื่อพิจารณาถึงเวลาเริ่มทำงานผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เริ่มทำงานตั้งแต่เช้า (ประมาณ 4.00 นาฬิกา ถึง 7.30 นาฬิกา) โดยเฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคบริการและค้าขายแผงลอยที่เริ่มทำงานเช้าที่สุด (เนื่องจากต้องเตรียมของก่อนค้าขาย) สำหรับเวลาพักขึ้นอยู่กับลักษณะงานของแรงงานนอกระบบในแต่ละอาชีพ แต่ส่วนใหญ่แล้วแรงงานเหล่านี้จะไม่มีเวลาพักที่แน่นอน และจำเป็นต้องทำงานติดต่อกันโดยไม่มีเวลาพัก แต่ผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้จะหาเวลาพักก็ต่อเมื่อตนเองเห็นว่าสมควรหรืองานเบา ซึ่งสอดคล้องกับเวลาเลิกงานที่ขึ้นอยู่กับหลายองค์ประกอบ ได้แก่ งานเสร็จเรียบร้อยแล้ว หรือผู้ให้สัมภาษณ์มีความต้องการที่จะพักผ่อน และสภาพอากาศไม่เหมาะสม (ฝนตกแดดร้อนจัด) ดังนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นผู้กำหนดเวลาเลิกงานด้วยตนเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วเวลาเลิกงาน

จะเป็นเวลาโดยประมาณ 17.00 นาฬิกา ยกเว้นผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงาน مهاช่วงเย็นผ้า ที่มีสถานที่ทำงานภายในบ้านของตนเองจะเลิกงานในเวลาประมาณ 20.00-22.00 นาฬิกา

“เริ่มทำงานตั้งแต่ตี 4 เตรียมของขาย แล้วเก็บร้านก็ประมาณ 3 โมงเย็นไม่เกิน 4 โมง ขาย ทุกวัน เวลาพักก็มีบ้างแต่ก็ขายทั้งวัน ลูกค้ามาก็ขายตลอดแหละ” (แรงงานภาคบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“เริ่มทำงานประมาณ 8-9 โมงเช้า เลิกถึง 5 ทุ่ม เราทำอยู่ในบ้านเรา บางครั้งก็พัก เดินไปหน้าบ้านบ้าง ดูทีวีบ้าง ไม่ใช่เรา นั่งทำตลอด แต่ถ้าในโรงงานแล้วเราสามารถทำอย่างนั้นได้นะ เวลาพักเราก็พักได้เรื่อยๆ” (แรงงาน مهاช่วง/เย็นผ้า)

“เวลาทำงานไม่มีกำหนดแน่นอนหรือกังานแรงก็ 7 โมงเช้า ถึง 2 ทุ่ม แต่โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ก็ 7 โมงเช้า ถึง 5 โมงเย็น ไม่มีพักหรือ ก็แค่กินข้าวแล้วก็ทำงานต่อเลย” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง) จะเห็นได้ว่า แรงงานนอกระบบเหล่านี้มีเวลาที่ต้องทำงานเกือบตลอดทั้งสัปดาห์ ดังนั้นผู้สัมภาษณ์จึงถามคำถามต่อไปอีกว่า เมื่อมีต้องทำงานนานขนาดนี้คิดว่าการทำงานได้ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายหรือไม่ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ตอบลักษณะใกล้เคียงกันว่า ไม่ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายเลย พร้อมกับกล่าวว่า “สุขภาพร่างกายของตนเองแข็งแรงดี ไม่ป่วยและไม่เคยไปหาหมอ” อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้จะปฏิเสธว่าตนเองไม่ป่วยและไม่เคยไปหาหมอ แต่ก็ยอมรับว่า ถ้าทำงานหนักติดต่อกันหลายวันจะรู้สึกว่าร่างกายของตนเองอ่อนเพลีย เป็นไข้ตัวร้อน และมีความรู้สึกเหมือนกับว่าตนเองไม่สบาย ซึ่งแรงงานเหล่านี้จะใช้วิธีการรักษาตนเองโดยการซื้อยามารับประทาน

ความปลอดภัยในการทำงาน

จากคำถามที่ว่า คิดว่าอาชีพหรืองานที่ทำอยู่มีความปลอดภัยหรือไม่ อย่างไรผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่กล่าวว่า งานหรืออาชีพที่ตนเองทำอยู่นั้นมีความปลอดภัย และไม่มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดอุบัติเหตุจากการทำงานเลย ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการผลิตก่อสร้างให้เหตุผลว่า สำหรับการทำงานก่อสร้างนั้นบริษัทหรือนายจ้างจะมีอุปกรณ์ป้องกันต่างๆ ได้แก่ ผ้าปิดจมูก ถุงมือ ปลั๊กอุดหู และหมวก เป็นต้น

ประกอบกับมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงาน ดังนั้นแรงงานเหล่านี้จึงให้ความเห็นเหมือนกันว่า งานที่ตนเองทำอยู่มีความปลอดภัยสอดคล้องกับผู้ที่ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงาน مهاช่วงเย็บผ้า ให้เห็นเหตุผลในลักษณะเดียวกันว่า งานหรืออาชีพที่ตนเองทำอยู่มีความปลอดภัยมากพอสมควร โดยอธิบายพร้อมชี้ให้เห็นว่า ขณะที่ตนเองเย็บผ้าอยู่นี้จะสังเกตได้ว่าไม่มีส่วนใดของร่างกายสัมผัสกับเข็มเย็บผ้าหรือส่งผลที่เป็นอันตรายเลย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะรายงานว่า มีความปลอดภัยในการทำงานมากพอสมควร แต่ก็กล่าวถึงความไม่ปลอดภัยในการทำงานบางเล็กน้อย โดยที่พบว่าสาเหตุของความไม่ปลอดภัยจากการทำงานมีอยู่ 2 ประเด็นหลักๆ ประเด็นแรก คือ อุปกรณ์การทำงานเสื่อมหรือชำรุดเมื่อมีการใช้งานอุปกรณ์นั้น เป็นเวลานาน โดยไม่มีการซ่อมแซมหรือตรวจเช็คให้มี สภาพพร้อมใช้งานและประเด็นที่สองเกิดจากตัวบุคคล กล่าวคือถึงแม้ว่าจะมีอุปกรณ์ป้องกันความปลอดภัยต่างๆ แต่เมื่อผู้ปฏิบัติงานขาดความระมัดระวังหรือไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันเหล่านั้นก็มีโอกาสเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานได้เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนที่พบว่า สภาพการทำงานไม่ปลอดภัย คือผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมทำนา โดยกล่าวว่า ช่วงที่มีการใช้สารเคมีฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายซึ่งมักจะทำให้เกิดอาการอ่อนเพลีย คล้ายกับจะเป็นลม และถ้าใช้ในระยเวลานานจะมีอาการหายใจไม่ค่อยออก แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้คิดว่าตนเองไม่อาจเลิกใช้สารเคมีฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืชได้ เนื่องจากสารเคมีเหล่านี้มีความสะดวกในการใช้งานและสามารถใช้ได้ผล และมีผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่ง กล่าวเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันภาครัฐได้มีมาตรการลดการใช้สารเคมีเกี่ยวกับยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช โดยการตรวจสอบความเข้มข้นของสารเคมีในข้าว ดังนั้นทำให้แรงงานภาคเกษตรกรรมลดการใช้สารเคมีเหล่านี้ได้ในระดับหนึ่ง

“ความปลอดภัย เราต้องระมัดระวังเอง คำทำอย่างไร เราก็ต้องดูเค้า และเค้า(หัวหน้า) ก็มีอุปกรณ์ป้องกันให้” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

“ความไม่ปลอดภัยมันก็มีบ้าง สารเคมี

แต่พักหลังมานี้ ผมไม่ค่อยได้ใช้สารเคมีแล้วถึงใช้แต่ใช้น้อย...ตอนนี้เค้าให้ลดเรื่องการใช้สารเคมีแล้วเค้ามีการตรวจ” (แรงงานภาคเกษตรกรรม/ทำนา)

สภาพแวดล้อมในการทำงาน

ผลการสัมภาษณ์ในคำถามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงาน พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยให้เหตุผลว่า อาชีพหรืองานที่ตนเองทำอยู่นี้เป็นงานที่มีความเป็นอิสระ และสามารถหลีกเลี่ยงกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสมได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงาน مهاช่วงเย็บผ้า กล่าวว่าตนเองมีบ้านเป็นสถานที่ทำงาน เพราะฉะนั้นจึงไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานเท่าไรนัก อีกทั้งมีความพอใจที่มีบ้านเป็นสถานที่ทำงาน สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมทำนาที่กล่าวว่า สภาพแวดล้อมในการทำงาน (ทุ่งนา) มีบรรยากาศดี ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยให้เหตุผลว่า เวลาทำงานสามารถเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำงาน ได้แก่ ช่วงเช้าและช่วงบ่ายถึงเย็น ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่แดดไม่ร้อนและอากาศเย็นสบาย อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนซึ่งเป็นแรงงานภาคการผลิตก่อสร้าง มีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสมจำเป็น ต้องเสี่ยงต่อฝุ่นและเสียงจากงานก่อสร้าง สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคบริการและค้าขายแผงลอย บางส่วนที่มีสถานที่ทำงานกลางแจ้งหรือติดกับท้องถนน โดยแรงงานเหล่านี้มักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานทั้งฝุ่นควัน เสียง และสภาพอากาศที่ไม่เหมาะสมแต่ผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้กล่าวว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสมดังกล่าวนี้สามารถแก้ไขและหลีกเลี่ยงปัญหาเหล่านี้ได้โดยใช้อุปกรณ์ป้องกัน ได้แก่ การใช้ผ้าปิดจมูกเพื่อกันฝุ่นควัน การใช้ปลีอกอุดหูเพื่อลดความดังของเสียง และการใช้ร่มกันแดดและฝน เป็นต้น

“ถ้าหน้าฝนก็ขายไม่ค่อยได้เพราะเราขายกลางแจ้ง ถ้าแดดร้อนก็กางร่มสู้แดดส่วนสภาพอากาศก็ต้องสูดควันรถเพราะเราขายของติดถนน เฉพาะวันอาทิตย์วันเดียวส่วนวันอื่นๆ ก็จะขายของในตลาด”

(แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“มันก็มีบ้าง มันเป็นเรื่องธรรมดาของงานก่อสร้าง ถ้ามีฝุ่นก็ใช้ผ้าปิดจมูก”

(แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

“ก็มีบ้างแหละ แต่ร้อนเราก็ก็นอก ผนตกเราก็ก็นไป” (แรงงานภาคเกษตรกรรม/ทำนา)

การเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน

จากคำถามที่ว่าสำหรับอาชีพหรืองานที่ทำอยู่นั้น เคยได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานบ้างหรือไม่ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่กล่าวว่า โอกาสของการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานเรียกว่า “น้อยมาก” เพราะขั้นตอนการทำงานทุกอย่างผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นผู้กำหนดด้วยตนเองแทบทั้งสิ้น ดังนั้นการทำงานจึงมีความเป็นอิสระพอสมควร และไม่ต้องเร่งรีบทำงาน (บางกรณี) อีกทั้งมีการวางอุปกรณ์การทำงานให้มีความเหมาะสมหรือให้ความปลอดภัยต่อการใช้งาน และที่สำคัญผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สามารถหลีกเลี่ยงสถานที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโอกาสของการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานจะเรียกได้ว่าน้อยก็ตามแต่มีได้หมายความว่า แรงงานเหล่านี้จะไม่เคยประสบอุบัติเหตุจากการทำงานเลย ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการบริการและค้าขายแผงลอย กล่าวว่าการทำงานบางครั้งถ้าขาดความระมัดระวังก็สามารถทำให้เกิดอุบัติเหตุจากการทำงานได้ เช่น การจับของร้อนโดยไม่ได้ใช้ผ้าหรือถุงมือจับ และการยกของหนักมากเกินไปทำให้ของตกใส่เท้า สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการผลิตก่อสร้าง กล่าวว่าการทำงานที่ใช้อุปกรณ์ป้องกันมีโอกาสในการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานน้อยกว่าผู้ที่ไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน ดังนั้นสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานจึงสรุปได้ 3 ประการหลักๆ คือ ประการแรก การไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ กล่าวคือการทำงานในแต่ละประเภทจะมีอุปกรณ์ป้องกันที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะงาน เช่น การใช้ถุงมือเพื่อจับหรือยกของร้อน (หม้อ กระทะ) การใส่หมวกนิรภัยเพื่อป้องกันสิ่งของตกจากที่สูง เป็นต้น ประการที่สองคือความปลอดภัยของระมัดระวังของผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ให้สัมภาษณ์เอง ซึ่งบางครั้งเป็นการขาดความเอาใจใส่เกี่ยวกับงานที่เป็นอันตราย และประการที่สามนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ

กล่าวคือผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประสบอุบัติเหตุจากการทำงานน้อยมาก “ปีหนึ่งจะมีสักครั้งหนึ่งหรือไม่เกิดเลย” ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากการทำงานอย่างต่อเนื่องมาหลายปี ดังนั้นประสบการณ์จากการทำงานนานปีก็ช่วยให้สามารถลดโอกาสการเกิดอุบัติเหตุได้ในระดับหนึ่ง

ผู้สัมภาษณ์ถามต่อไปว่า เมื่อเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานได้ส่งผลกระทบต่อหรือไม่ อย่างไรบ้าง ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนที่เคยประสบอุบัติเหตุจากการทำงานกล่าวว่าต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานอื่นมาทำงานแทนตน และต้องขาดรายได้จากการทำงานในขณะที่ตนเองป่วยหรือไม่สบาย ส่วนการรักษาพยาบาลเมื่อประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์ในกรณีนี้เกือบทั้งหมดจะซื้อยามารับประทานเอง ยกเว้นแต่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประสบอุบัติเหตุจากการทำงานจนต้องเข้าโรงพยาบาล (1 รายจากทั้งหมด 17 ราย) ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเอง เนื่องจากไม่ได้อยู่ภายใต้ระบบสวัสดิการใดๆ ดังนั้นการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานแม้ว่าจะเกิดน้อยครั้งแต่ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ขาดรายได้และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลค่อนข้างมาก

“อุบัติเหตุจากการทำงาน ก็มีบ้างเป็นบางครั้งแต่ไม่บ่อย เราก็ก็นอดระมัดระวังตัวเอง แต่ถ้าเราป่วยเข้าโรงพยาบาลเราก็ก็นจ้างคนอื่นมาทำแทนก็เสียค่าจ้างนิดหน่อย” (แรงงานภาคเกษตรกรรม/ทำนา)

“ไม่เกิดนะ แต่ก็มีบ้างนิดหน่อยการทำงานของเรา แต่เราไม่โดนเข็มเย็บผ้าเลย เข็มมันอยู่ข้างในเครื่องจักร โอกาสเกิดน้อยมาก เป็นปียังไม่เคยเกิดเลย” (แรงงานเหมาช่วง/เย็บผ้า)

“ไม่มีนะ ไม่มี เพราะผมทำงานอยู่ข้างใน (ตึก) จะมีบ้างก็กระเบื้องตกใส่ โดนกระเบื้องบาดบ้างเล็กน้อยๆไม่ถึงต้องกับไปหาหมอ” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

การรับรู้เกี่ยวกับสถานภาพการทำงาน

ผลการสัมภาษณ์ในข้อคำถามเกี่ยวกับการรับรู้หรือไม่ว่าตนเองเป็นแรงงานที่ไม่มีกฎหมายคุ้มครองและไม่มีหลักประกันสังคมจากการทำงานเช่นเดียวกับแรงงานที่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายและมีหลักประกันสังคมจากการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้ง

หมดทราบดีว่าตนเองไม่มีหลักประกันสังคมจากการทำงาน โดยเข้าใจว่าลักษณะอาชีพของตนเองแตกต่างจากลักษณะอาชีพของแรงงานที่ได้รับสวัสดิการจากการทำงาน ผู้ให้สัมภาษณ์ยังได้เน้นย้ำคำพูดเดิมว่า “งานของตนเองเป็นงานที่อิสระ” จึงเข้าใจและยอมรับดีที่จะไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายรวมถึงไม่มีประกันสังคมจากการทำงานด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนเคยเป็นพนักงานในโรงงานหรือบริษัท ดังนั้นจึงทราบดีเกี่ยวกับสถานภาพการทำงานของตนที่ไม่มีหลักประกันสังคมจากการทำงาน และไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงาน

สำหรับการรับรู้เกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ยังพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนไม่ทราบเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองแรงงานเลย เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้ล้วนแต่มีการศึกษาค่อนข้างต่ำ ดังนั้นจึงไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองแรงงานรวมถึงกฎหมายอื่นๆ ด้วยเช่นกัน และที่สำคัญผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า งานหรืออาชีพที่ตนเองทำอยู่ไม่สามารถกำหนดลักษณะการทำงานให้ถูกต้องตามหลักการของกฎหมายคุ้มครองแรงงานได้

“รู้ว่าอาชีพที่เราทำอยู่ไม่มีกฎหมายคุ้มครอง เพราะเรามันคนละอาชีพกันกับพวกเค้า เราก็เข้าใจว่า การทำงานมันไม่เหมือนกัน... จะบังคับให้เราทำงานเหมือนกับเค้าคงจะไม่ได้” (แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

สวัสดิการและการได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ

จากการที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ทราบดีว่าตนเองไม่มีประกันสังคมจากการทำงานดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น สำหรับผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกประกันสังคม พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ 15 รายจากทั้งหมด 17 ราย ไม่เข้าร่วมการเป็นสมาชิกประกันสังคม ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุได้ 3 ประการคือประการแรก เนื่องจากไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ของการเป็นสมาชิกประกันสังคม รวมถึงรูปแบบการส่งประกันสังคมหรือเงินสมทบส่วนประการที่สอง คือมีรายได้หรือเงินไม่เพียงพอต่อการส่งเงินสมทบ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์บางรายมีราย

ได้ไม่แน่นอนและมีความจำเป็นต้องสำรองเงินไว้ใช้จ่ายภายในครอบครัว และประการที่สาม ผู้ให้สัมภาษณ์ 13 รายจากทั้งหมด 17 ราย ให้เหตุผลที่สำคัญว่า การที่ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกประกันสังคม เพราะมีบัตร 30 บาทอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ประกันตน

“เมื่อก่อนก็ทำประกันสังคมแต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ทำส่งไม่ไหว ก็ใช้บัตร 30 บาท”(แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“ไม่มีประกันสังคม ใช้แต่บัตร 30 บาทเพียงอย่างเดียว” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

“ถึงเราทำประกันสังคมไปแต่ก็ไม่ค่อยได้ใช้หรอก เพราะเราไม่ค่อยได้เป็นอะไรแต่ถึงเป็นก็ชื้อยามากินเอง” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

สำหรับคำถามที่ว่าหากประสบปัญหาจากการทำงาน ทราบหรือไม่ว่าจะไปขอความช่วยเหลือจากใครหรือแหล่งใด ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ทราบดีเกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือหากตนประสบปัญหาเกี่ยวกับงานหรืออาชีพของตนเอง ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบภาคเกษตรกรรมทำนา กล่าวว่าถ้าประสบปัญหาเกี่ยวกับเงินหรือการลงทุน จะปรึกษาราชการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (รทส.) และถ้าประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำนาจะปรึกษาศูนย์ถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร (ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่) ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการผลิตก่อสร้างกล่าวว่าเมื่อประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำงานจะมีหัวหน้างานเป็นผู้คอยชี้แนะ และให้ความช่วยเหลือทั้งการทำงานและความปลอดภัยในการทำงาน

อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนไม่ทราบว่าจะไปขอความช่วยเหลือจากใคร ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการบริการและค้าขายแผงลอยและแรงงานهماช่วงเย็บผ้า กล่าวว่าตั้งแต่ทำงานมายังไม่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำงานเลย จึงไม่ทราบว่าถ้าเกิดปัญหาจากการทำงานแล้วตนเองจะไปขอความช่วยเหลือจากใครหรือแหล่งใด และที่สำคัญผู้ให้สัมภาษณ์เหล่านี้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานในปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วจะแก้ไขปัญหาล่าช้าด้วยตนเองโดยไม่ขอรับความช่วยเหลือจากใครหรือแหล่งใด

“รู้ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับการทำงาน ก็จะมีศูนย์ถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร (อยู่ตรงบ้านผู้ใหญ่)

แต่ถ้าเรื่องเงินก็ ชกส.” (แรงงานภาคเกษตรกรรม/ทำนา)

“ไม่รู้ เพราะเรายังไม่มีปัญหาอะไรมีปัญหาเราก็จัดการเอง ทำเองซื้อเอง ไม่พึ่งใคร”(แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับงานก็เข้าไปหาหัวหน้างาน” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

“ไม่รู้ เพราะยังไม่เกิด...แต่ถ้าเกิดก็จะแก้ไขงานด้วยตัวเอง” (แรงงานเหมาช่วง/เย็บผ้า)

จากคำถามที่ว่า สมมติถ้าภาครัฐจะให้การคุ้มครองและดูแลในอาชีพที่ทำอยู่ โดยมีลักษณะใกล้เคียงกับประกันสังคมหรือสวัสดิการจากการทำงาน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้งหมดมีความเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นเรื่องที่ดี และเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะได้รับการดูแลและได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ เพื่อที่ยามป่วยหรือเข้าสู่วัยสูงอายุจะได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐบ้างในระดับหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วน กล่าวว่าถ้าภาครัฐจะให้การคุ้มครองและดูแลซึ่งมีลักษณะคล้ายกับประกันสังคมก็อาจจำเป็นต้องดูรายละเอียดหรือขั้นตอนก่อนว่ารูปแบบการส่งเงินสมทบ และสิทธิประโยชน์ต่างๆ เป็นอย่างไร นอกจากนี้ มีผู้ให้สัมภาษณ์อีกรายหนึ่ง มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า ถ้าภาครัฐให้ความสำคัญและให้การช่วยเหลือแก่แรงงานนอกระบบเหล่านี้ก็นับว่าเป็นการดี แต่ภาครัฐไม่ควรเลือกเฉพาะเจาะจงกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เพราะถ้าภาครัฐจะให้การช่วยเหลือจริงควรให้มีการประกันสังคมครอบคลุมทุกกลุ่มอาชีพ ส่วนกฎหมายคุ้มครองแรงงานอาจแตกต่างกันบ้างในแต่ละกลุ่มอาชีพ

“อยากให้มีประกันสังคมนี้แหละให้แม่ค้าแผงลอย แม่ค้าหาบเร่มีกฎหมายคุ้มครองเรา ให้เรามีสวัสดิการกับคนอื่นเค้าบ้าง ยามแก่ตัวไปลูกหลานจะได้ไม่ต้องแบกรับภาระ...”(แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

“ก็ดี จะได้ช่วยเหลือเรา เราป่วย เราเป็นไข้เราก็สามารถใช้ประกันสังคมได้” (แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง)

“ก็ต้องดูก่อนว่า ขั้นตอนเป็นอย่างไรรายจ่ายน้อย แล้วจะได้อะไรบ้าง...” (แรงงานภาคการบริการและค้าขาย/แผงลอย)

ข้อเสนอแนะหรือความต้องการอื่น ๆ

ผลการสัมภาษณ์ในข้อคำถามสุดท้ายเกี่ยวกับความต้องการหรือข้อเสนอแนะเพื่อให้ภาครัฐให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหรืองานของตนเอง ผู้ให้สัมภาษณ์เกือบทั้งหมดตอบในลักษณะใกล้เคียงกัน คือความต้องการความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจสามารถสรุปประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1) ราคาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมทำนากล่าวว่าต้องการ ให้ภาครัฐช่วยเหลือ ดูแลและควบคุมราคาข้าวให้มีราคา คงที่หรือดีขึ้น โดยให้เหตุผลว่าการทำนาในแต่ละครั้งเกษตรกรได้ใช้เงินลงทุนสูงถ้าราคาข้าวตกต่ำอาจ ทำให้เกษตรกรเหล่านี้ตกอยู่ในฐานะที่เรียกว่า “แยหรือลำบาก” และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานเหล่านี้ด้วย อีกทั้ง ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า แม้ภาครัฐจะมีเงินช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจากราคาข้าวตกต่ำ แต่เงินที่ได้รับเหล่านั้นไม่เพียงพอต่อการช่วยเหลือหรือแก้ไขให้เกษตรกรเหล่านี้ดีขึ้น

2) ค่าจ้างค่าแรงขั้นต่ำ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็น แรงงานภาคการผลิตก่อสร้าง กล่าวว่า ต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือเกี่ยวกับค่าจ้างหรือค่าแรงขั้นต่ำ ซึ่งปัจจุบันไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ค่าจ้างหรือค่าแรงขั้นต่ำในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับค่าครองชีพ

3) การสนับสนุนเงินลงทุน ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็น แรงงานเหมาช่วงเย็บผ้ามีลักษณะการทำงานแบบการรวมกลุ่ม กล่าวว่า ต้องการพัฒนางานกลุ่มของตนเอง แต่ขาดเงินลงทุนทั้งอุปกรณ์และวัสดุซึ่งมีราคาแพง ดังนั้นเงินลงทุนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญของ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานเหมาช่วงเย็บผ้า และสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นแรงงานภาคการบริการและค้าขายแผงลอยได้กล่าวว่า งานหรืออาชีพที่ทำอยู่ปัจจุบันนี้ได้รายได้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาตนเอง ดังนั้นจึงต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐ ได้แก่ งานหรืออาชีพอื่นเพิ่มเติมนอกเหนือจากงานที่ตนเองทำอยู่ และการสนับสนุนเงินลงทุน

สรุปและอภิปรายผล

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกของแรงงานนอกระบบในประเด็นดังที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ ทำให้เราได้ทราบถึงกระบวนการทำงานตั้งแต่เริ่มทำงาน จนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำงานในแต่ละวัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า แรงงานเหล่านี้มีสภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสมนักเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานในระบบ ได้แก่ จำนวนชั่วโมงทำงานที่ยาวนานพอสมควร โดยเฉลี่ยวันหนึ่งทำงานเกือบ 10 ชั่วโมงต่อวัน และมักจะทำงานตลอดทั้งสัปดาห์โดยไม่มีวันหยุดทั้งแรงงานภาคการผลิตก่อสร้าง แรงงานภาค การบริการ และค้าขายแผงลอยและแรงงานเหมาช่วงเย็บผ้า สิ่งเหล่านี้อาจนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานได้ และที่สำคัญเมื่อแรงงานเหล่านี้ประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน พบว่าแรงงานเกือบทั้งหมดจะใช้วิธีการรักษาโดยการซื้อยามารับประทานเอง ประกอบกับถ้าแรงงานนอกระบบเหล่านี้ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่มีสารเคมีและมลพิษทางอากาศ จึงไม่อาจทำการรักษาหรือตรวจสภาพร่างกายได้เช่นเดียวกับแรงงานที่มีประกันสังคมหรือแรงงานในระบบ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลค่อนข้างมาก

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า แรงงานนอกระบบไม่อยู่ในระบบประกันสังคม ในกรณีนี้ แรงงานนอกระบบที่ไม่เข้าร่วมการเป็นสมาชิก

ประกันสังคม เนื่องจากไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ของการประกันสังคม รูปแบบการส่งประกันสังคม รวมถึงมีรายได้หรือเงินไม่เพียงพอต่อการส่งประกันสังคมหรือเงินสมทบ ดังนั้นจากนโยบายภาครัฐที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการผลักดันแรงงานนอกระบบเหล่านี้ให้มีหลักประกันสังคม จึงนับว่าเป็นการตื้ออย่างยิ่งต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในการทำงานของแรงงานเหล่านี้ให้ดีขึ้น

บทความนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายประการแรกคือ ภาครัฐควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างหลักประกันสังคมให้แก่แรงงานนอกระบบ โดยการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์การประกันสังคม รวมถึงการให้ความช่วยด้านสวัสดิการอื่นๆ ให้แก่แรงงานนอกระบบบ้างในระดับหนึ่ง ประการที่สอง พบว่ามีแรงงานนอกระบบบางส่วนเมื่อประสบปัญหาจากการทำงานแล้วไม่ทราบจะไปขอความช่วยเหลือจากใครหรือแหล่งใด ดังนั้นภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ข้อมูลและให้การช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางการเงินและประการที่สาม เนื่องจากแรงงานนอกระบบเป็นแรงงานที่มีมากกว่าครึ่งหนึ่งของกำลังแรงงานรวมทั้งประเทศ ดังนั้นการกำหนดนโยบายต่างๆ ภาครัฐควรมีนโยบายที่เอื้อต่อแรงงานเหล่านี้ด้วย เพื่อให้แรงงานเหล่านี้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2547). *ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยงานวิจัยด้านแรงงาน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [2] สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2552). *สำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2551*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก.
- [3] กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2545). *รายงานผลการวิเคราะห์ค่าจ้าง รายได้ และชั่วโมงการทำงาน ปี 2544*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- [4] ทรัพยากรมนุษย์, สถาบัน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2550). *การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบ ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ขับขี้ออเตอร์ไซด์รับจ้าง และผู้ค้าขายตลาดนัด ในเขตกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- [5] กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, (2551). *โครงการศึกษาวิจัยเพื่อขยายการคุ้มครองแรงงานให้แก่แรงงานนอกระบบ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- [6] กุศล สุนทรธาดา. (2550). ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบในประเทศไทย. ในวรชัย ทองไทย และสุรียพร พันพืง, *ประชากรและสังคม นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*, หน้า 82-83
- [7] Gilmer, V.B.H. (1973). *Applied Psychology*. New York : McGrew-Hill Book Company.
- [8] Delamotte, Y., and Takezawa, I. (1984). *Quality of work life in international perspective*. Geneva: International Labour Office.